

IVAN JELIĆ

Značenje osnivanja Komunističke partije hrvatske*

Stupanj koji je znanost dosegla u proučavanju historijskog razvoja Komunističke partije Jugoslavije, u razdoblju između dva svjetska rata, omogućuje danas da se jasnije i objektivnije razmotri i ocijeni značenje osnivanja Komunističke partije Hrvatske, kao jedan od bitnih događaja u tom razvoju. Premda bi takva zadaća mogla s punim pravom da sadrži interes za obuhvaćanje osnovnih ideja i problema razvoja KP Hrvatske u cjelini, ovaj se prilog ipak ograničava isključivo na predratno razdoblje. Takav postupak opravdava činjenica, koje su u svoje vrijeme bili potpuno svjesni sudionici u komunističkom pokretu, da razdoblje do travnja 1941. označava veoma važnu i u mnogo čemu odlučnu etapu u povijesti KP Hrvatske. Rodivši se u krilu KPJ, ona je, u teškim ilegalnim uvjetima djelatnosti, postojano dolazila sve više do izražaja i razvijala se u sve jači i utjecajniiji politički čimbenik u Hrvatskoj, dozrijevajući za izvršenje svoje glavne zadaće, kojoj je tako bio utrt put već prije sloma Kraljevine Jugoslavije.¹

Nema sumnje o tom da je ideja o osnivanju nacionalnih komunističkih partija u okviru KPJ ponikla na tlu koje su oplodile sve brojnije rasprave o nacionalnom pitanju od početka tridesetih godina, kad su se sve vidljivije pojavljivali znaci ozdravljivanja komunističkog pokreta u zemlji. Pritisak šestojanuarskog režima, koji se, među ostalim, svom žesti-

* Ovaj prilog sadržava tekst referata, koji je autor podnio na znanstvenom skupu: »Teorija i praksa KPJ — SKJ u borbi za slamanje kapitalizma i izgradnju socijalističkog društva«, održanom u Splitu od 29—31. listopada 1969, u povodu pedesete obljetnice SKJ. Bilješke su dodane naknadno.

¹ Ovaj tekst je veoma sažet i fragmentaran oblik autorovih opsežnijih istraživanja historijskog razvitka Komunističke partije Hrvatske u razdoblju od njena osnutka 1937. do sloma Kraljevine Jugoslavije travnja 1941. Toj se problematici pridavala u historiografiji relativno neznatna pažnja tako da je bila, uglavnom, predmet interesa prvenstveno u sklopu cjelovitih pregleda povijesti SKJ (Priručnik za istoriju Saveza komunista Jugoslavije, Beograd 1957; Č. Đurđević, Komunistička partija Jugoslavije 1937—1941, Beograd 1950; Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije, Beograd 1963, Gl. IV i V; P. Morača, Istorija Saveza komunista Jugoslavije — kratak pregled, Beograd 1966; Komunistički pokret i socijalistička revolucija u Hrvatskoj, Zagreb 1969), te nekih posebnih radova (M. Trbojević, Neki momenti iz borbe i razvoja KPH u okviru KPJ, *Historijski pregled*, 4/1957, 269—279; R. Čolaković, Borba Komunističke partije Jugoslavije za rješavanje nacionalnog pitanja, Izabrani govori i članci, I, Sarajevo 1960; M. Marković — I. Laća, Organizacioni razvitak Komunističke partije Jugoslavije (SKJ), Beograd 1960; I. Jelić, Revolucionarni put KPH 1937—1941, *Vjesnik*, 24—30. IX 1967; P. Damjanović, Tito na čelu Partije, Beograd, 1968).

nom sručio i na KPJ, naglo je zakočio već tada očigledan proces njena preobražaja, što ga je među prvima najavila Osmo konferencija Mješnog komiteta zagrebačke partijske organizacije, potkraj veljače 1928, ali je u isti mah pridonosio sazrijevanju dragocjene spoznaje da se samo odlučnim raskidom s vlastitom zatvorenošću, tj. životnom potrebom jačanja neposrednog interesa za postojeću povijesnu zbilju, komunistički pokret može uzdići na visinu ostvarenja zadaće koja mu je u njegovu revolucionarnom programu bila namijenjena.² Ali je u isto vrijeme ta ideja nosila u sebi i određene dileme, jer se u stvari pojavila u prijelomnoj etapi razvoja odnosa KPJ prema nacionalnom pitanju, kad je vladala koncepcija o Jugoslaviji kao reakcionarnoj državnoj tvorevini koju treba srušiti i od nje stvoriti nacionalne nezavisne republike. Ta je koncepcija, koja je u Komunističkoj partiji Jugoslavije bila usvojena pod utjecajem Kominterne, uvažavajući dakako i neke druge uzroke, još uvijek osjetno zaokupljala partijsko rukovodstvo sve do sredine tridesetih godina. Ideja o nacionalnim partijama pojavila se, dakle, u situaciji, kad su rasprave o nacionalnom pitanju, što su se počele šire obnavljati, i dalje, bez vidljivijih kolebanja, prihvaćale formulu o otcepljenju, kao svoje bitno ishodište.³ Premda se, zbog nedovoljne istraženosti, zasad može istaći samo kao pretpostavka da bi ta ideja već najviše mogla da se KPJ nalazila na pragu izgradnje nove koncepcije o nacionalnom pitanju, koja bi za temelj imala borbu za Jugoslaviju kao federativnu zajednicu ravnopravnih naroda, ipak se bez sumnje može ustvrditi da je bila prilog od kvalitetnog utjecaja.⁴ S obzirom na svoj osnovni sadržaj, ideja o potrebi osnivanja nacionalnih komunističkih partija odlučno je zasijecala u pitanja konkretnog položaja komunističkog pokreta u zemlji i, nasuprot tome, u probleme koji su obilježavali društvenu ulogu i političku akciju opozicionih građanskih snaga u nacionalno potlačenim narodima, kao dominantnim čimbenicima u borbi protiv hegemonije Beograda. To, dakle, znači da je takva ideja najednom počela da zaokuplja rukovodstvo KPJ u momentu osjetno dubljeg spoznavanja značenja vlastite uloge, te da je bila jedan od prvih konkretnih

---

Od političkih ocjena treba posebno istaći referat *J. Broza Tita*, na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ, *Komunist*, 1/1946, i njegov Politički izvještaj na Petom kongresu KPJ (Peti kongres KPJ, Beograd 1948), te Politički izvještaj *V. Bakarića* na Drugom kongresu KPH (Drugi kongres Komunističke partije Hrvatske, Zagreb 1945).

Zbog ograničenog opsega nije moguće ulaziti u opširniju analizu niza značajnijih momenata i pitanja iz razvitka KP Hrvatske 1937—1941, nego je osnovna zadaća priloga da u sintetskom obliku ukaže na neka bitna obilježja političkog i ideološkog razvoja.

² Usp.: *E. Kardelj*, Posle dvadeset i pet godina, Četrdeset godina, II, Beograd 1960, 5—35; *P. Damjanović*, Tito na čelu Partije, n. dj., 9—16; *G. Vlajić*, »Zagrebačka linija« u KPJ 1928, *Vjesnik*, 6—19. II 1968; *Ista*, Osmo konferencija zagrebačkih komunista i neki aspekti organizacionog pitanja u KPJ 1928. godine, zbornik: *Revolucionarni radnički pokret u Zagrebu između dva svjetska rata*, Zagreb 1968, 46—70.

³ Usp.: *I. Jelić*, O nekim aspektima razvitka odnosa Komunističke partije Hrvatske prema nacionalnom pitanju od 1937—1941, *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* (dalje PZDG), 1—2/1967, 399—407; *J. Pleterski*, Nacionalno vprašanje v Jugoslaviji v teoriji in politiki KPJ — KPS, na i. mj., 277—316 (prijevod na hrvatskosrpski, ponešto skraćeni i s neznatnim izmjenama, u JIČ-u, 1—2/1969, 28—68); *Isti*, KPJ i nacionalno pitanje, NIN, 28. IX, 5. i 12. X 1969.

⁴ Usp. *J. Pleterski*, KPJ i nacionalno pitanje, n. dj., drugi nastavak.

izražaja onih težnji koje su se prvenstveno usmjeravale na pronalaženje pravih mogućnosti za daljnji preporod komunističkog pokreta u Jugoslaviji. Činjenica da je takva ideja ubrzo bila pretvorena u službenu odluku, donesenu na Četvrtoj zemaljskoj konferenciji KPJ, prosinca 1934, ukazivala je na to da je kao politička taktika prevladala u partijskom rukovodstvu u inozemstvu.⁵ Situacija, u kojoj se KPJ nalazila, nije dopuštala mogućnost njena pretvaranja u odluku na osnovi šire diskusije unutar partijskog članstva, iako su u tom pogledu činjeni neki koraci za njeno provjeravanje kod kuće. Postupak je bio obratan: odluka je u stvari tek po svom donošenju provjeravana u redovima partijskog članstva, što je također imalo za rezultat stjecanje znatnog iskustva. Pokazalo se, naime, da dio komunista u Hrvatskoj nije pravilno shvatio odluku o osnivanju KP Hrvatske, što se posebno odrazilo i u redovima lijeve inteligencije koja je u to vrijeme bila vidljivo zaokupljena raspravama o nacionalnom, hrvatskom pitanju.⁶ Nestašica odgovarajuće izvorne građe ne dopušta zasad da se ta, na izgled proturječna, činjenica svestranije objasni, ali je na mjestu ocjena da je ideja o »nacionalnoj« komunističkoj partiji, bez neophodne pripreme, mogla izazvati određene nedoumice u situaciji koju je sve izrazitije obilježavao porast »nacionalnog« i »nacionalističkog« građanskog pokreta u Hrvatskoj. Svemu je tom bez sumnje pridonijelo i to što je sama ideja, tj. odluka, bila osjetno nedomišljena u raspravama o nacionalnom pitanju, te je zbog toga težište akcije rukovodstva KPJ bilo na organizacionoj izgradnji i učvršćenju KP u Hrvatskoj i Sloveniji radi stvaranja realnije podloge za uzdizanje vlastitog, nacionalnog, partijskog kadra, kao jedinog i neophodnog nosioca konkretne partijske politike, nasuprot širokoj i heterogenoj političkoj fronti građanskih snaga. Takav je doista i bio pristup u prvim naporima za njeno ostvarenje, a koji su i pretrpjeli određeni neuspjeh jer nisu još imali do kraja razrađenu svoju društveno-političku opravdanost. Gledajući, prema tome, u cjelini, Četvrta zemaljska konferencija KPJ označavala je bez sumnje bitan korak dalje u izgradnji ispravnog marksističkog stava KPJ prema nacionalnom pitanju, što se ogledalo u samoj odluci o osnivanju KP Hrvatske i KP Slovenije, a u najskorijoj budućnosti i KP Makedonije, ali je to bio tek početak novog kursa, pa otuda i spomenuto neshvaćanje u partijskim redovima.⁷ Međutim, za potpunije objašnjenje čitavoga tog problema, ne može se ispustiti iz vida činjenica da je spomenuti politički pravac potekao od partijskog rukovodstva koje se nalazilo u inozemstvu i pod izravnim utjecajem Kominterne, koja je i dalje pokazivala živ interes za nacionalno pitanje u Jugoslaviji, u okviru svojih ciljeva i politike SSSR-a na Balkanskom poluotoku.

Logična posljedica takvog stjecaja okolnosti bila je potreba davanja potpunijeg tumačenja ideji o potrebi osnivanja nacionalnih komunističkih partija što je i učinjeno na plenumu CK KPJ u Splitu, u lipnju 1935.

⁵ Istarski arhiv Komunističke partije Jugoslavije, II, Beograd 1950, 230—231; Pregled istorije SKJ, n. dj., 191—194.

⁶ Usp. M. Iveković, Sjećanja na rad u Zagrebu 1933—1935. godine, Četrdeset godina, II, Beograd 1960, 142—143, i I. Jelić, O nekim aspektima, n. dj., 401.

⁷ Usp. bilj. 4, i I. Jelić, O nekim aspektima, n. dj., 400—401.

Na njemu se, za razliku od Četvrte zemaljske konferencije, pridavala »ogromna politička važnost« pitanju osnivanja KP Hrvatske i KP Slovenije, što je ujedno bila i posljedica drugačije situacije. Ako bi trebalo označiti početak promjene u dotadašnjem razvoju stavova KPJ prema nacionalnom pitanju, onda se on nazirao već dovoljno jasno u ocjeni Splitskog plenuma da pravo naroda na samoodređenje ne uvjetuje ujedno i pravo na otečepljenje. Bila je to u stvari klica godinu dana kasnije izražene spoznaje da očuvanje Jugoslavije, kao višenacionalne zajednice, treba da bude zadaća i cilj borbe komunista, jer se samo na takvoj podlozi može težiti osiguranju slobodnog nacionalnog razvoja njenih naroda i zajedničkoj obrani od pojačanog imperijalizma u svijetu koji je u obliku rastućeg fašizma postao ozbiljna opasnost. U skladu s dozrijevanjem te koncepcije o nacionalnom pitanju, i ideja o osnivanju nacionalnih komunističkih partija dobila je u svojoj opravdanosti potpuniji i realniji sadržaj, što je također već jasno došlo do izražaja na Splitskom plenumu. Bio je to u stvari put prema dosljednijem isticanju programatske formule KPJ, kao revolucionarne snage, da se osnivanje KP Hrvatske i KP Slovenije izrazi kao potreba »radnih masa« Hrvatske i Slovenije, »da njihova partija nosi naziv njihove narodnosti«, a to znači da se one stave na čelo narodnooslobodilačkog pokreta tih naroda koji »nije tuđi proletarijatu i njegovoj partiji«. ⁸

Prema tome, iako je odluka o potrebi osnivanja KP Hrvatske čekala na ostvarenje oko dvije i pol godine, ipak je u tom razdoblju neposredno prožimala stavove KPJ prema nizu osnovnih problema čije je rješavanje naposljetku i pridonijelo da se pretvori u historijsku zbilju. Na tom pravcu komunistički je pokret u Hrvatskoj pripremao sve prijemljivije tlo za konačno oživotvorenje te odluke, prevladavajući neke osnovne dileme kojima je bio zaokupljen. Zbog toga daljnji odlučan uzrok, koji je neposrednije utjecao na ostvarenje te odluke, treba tražiti poglavito u objektivnim zaprekama, koje su obilježavale tadašnje stanje partijske organizacije u Hrvatskoj i u zemlji uopće. Novi žestoki udarci režima, koji su 1935—1936. osjetno pogodili redove KPJ, odrazili su se u punoj mjeri i na članstvu u Hrvatskoj, gdje su znatnim dijelom velikim partijskim inervalima i hapšenjima komunista bili obuhvaćeni i središnji rukovodeći organi. ⁹ Prema tome, osnivanje KP Hrvatske bilo je neposredno vezano uz glavni prijelomni događaj u razvoju KPJ, koji se ogledao u sudbonosnom uspjehu Josipa Broza Tita da, nakon ustrajnih nastojanja, dobije privolu Kominterne i iz emigracije prijede u zemlju, u jesen 1936, i da ondje započne rad s dijelom najvišega partijskog rukovodstva, u kojemu je tada zauzimao mjesto organizacionog sekretara. Usporena djelatnost na osnivanju KP Hrvatske pretvorila se najednom u životnu zadaću, koja je stajala pred pokretom u Hrvatskoj, a to znači da je sam čin osnivanja KP Hrvatske, na početku kolovoza 1937, bio

⁸ *Proleter*, 7—8/1935, članak: O stvaranju KP Hrvatske i KP Slovenije, preštampan i u knjizi: Osnivački kongres Komunističke partije Hrvatske, Zagreb 1958, 73—78; Usp. *J. Pleterski*, Nacionalno vprašanje v Jugoslaviji, n. dj., 306 i d.

⁹ Pregled istorije SKJ, n. dj., 216—218; *D. Marković — Lj. Ristović*, Pred nepriznanim sudom, II, Beograd 1961, 279 i d.; *I. Jelić*, Revolucionarni put KPH 1937—1941, n. dj., nastavak 2.

jedan od prvih konkretnih rezultata Titova političkog realizma, koji je u prvi red zadataka i stavio hitnost potrebe osnivanja nacionalnih komunističkih partija u Hrvatskoj i u Sloveniji.¹⁰

Jedno od bitnih obilježja odluke o osnivanju KP Hrvatske (i KP Slovenije), te, konačno, samog čina njena ostvarenja bila je zadaća da se komunistički pokret u Hrvatskoj (u Sloveniji) organizirano izgrađuje u takav društveno-politički čimbenik, koji će se s uspjehom suprotstaviti sve većem utjecaju građanskog nacionalnog (nacionalističkog) pokreta. Upravo je to pitanje i bilo presudno u zaokupljenosti komunista u Hrvatskoj pronalaženjem putova za daljnju političku akciju, od sredine tridesetih godina dalje, kad je društvena zbilja predskazivala neophodnost širega i neposrednijeg uključivanja u nju, ako se težilo ostati u koraku s njenim tokovima. Samu podlogu za rasprave oko toga dala je, bez sumnje, sve ozbiljnija napetost političke svagdašnjice, ali je snažniji poticaj došao od ideje o stvaranju pokreta Narodne fronte, što ju je rukovodstvo KPJ, u skladu s konkretnim ciljevima međunarodnog komunističkog pokreta, postavilo pred jugoslavenske komuniste, već dovoljno jasno i prije Sedmog kongresa Kominterne.¹¹ Nova taktika borbe radničke klase i komunističkog pokreta, koju je sa zakašnjenjem odredio Sedmi kongres, imala je svoga pravodobnog odjeka u raspravama, koje su se vodile u partijskom članstvu u Jugoslaviji, a na poseban je način zaokupljala i hrvatske komuniste. Budući da je Zagreb nekako postao središte, iz kojega je, po određenoj zadaći, potjecala organizirana inicijativa za stvaranje jedinstvene fronte proletarijata, kao podloge za dalje okupljanje ostalih progresivnih snaga u Narodnoj fronti, računajući dakako i samu građansku opoziciju, to su i gledišta što su ondje izvirala najpotpunije izražavala iskustva o njihovu rješavanju.¹² Težnja i naponi da se na tom pravcu uspostavi zajednički jezik i podloga za akciju sa socijalistima, a što bi bio rezultat odbacivanja dotadašnjeg ideološkog gledišta o socijaldemokraciji kao predstavniku kontrarevolucije, nisu urodili uspjehom. Ostvarivanje takve zadaće u Jugoslaviji pokazalo se odveć mehaničko u primjeni direktive Kominterne o neophodnosti približavanja socijalistima. Uz to je ona bila obilježena pridavanjem i suviše velike pažnje jednoj političkoj grupaciji koja se, i po svojoj malobrojnosti i po programatskim koncepcijama, nalazila doista na sporednom kolosijeku jugoslavenske politike. Upravo je nacionalno pi-

¹⁰ Usp. P. Damjanović, Tito na čelu Partije, n. dj., 53 i d., i I. Jelić, Titov dolazak na čelo Komunističke partije Jugoslavije, *Kulturni radnik*, 5/1969, 123 i d.

¹¹ Usp. I. Jelić, Osnovni problemi stvaranja Narodne fronte u Jugoslaviji do 1941. godine, *Putovi revolucije*, 7—8/1966, 71—101, i P. Damjanović, O nekim momentima i etapama razvoja i o najvažnijim osobenostima Narodnog fronta u Jugoslaviji do rata, PZDG, 1—2/1966, 43—54 (s neznatnim razlikama rad je objavljen i u *Prilozima za istoriju socijalizma*, 4/1967, 339—354, pod naslovom: Osvrt na iskustva i neke osnovne specifičnosti razvitka Narodnog fronta u Jugoslaviji).

¹² M. Krleža, Teze za jednu diskusiju iz godine 1935, Deset krvavih godina, Zagreb 1957, 473—600; Isti, O parlamentarizmu i o demokraciji kod nas, p. o. iz *Republike*, 6/1953; M. Iveković, U vrijeme petomajskih izbora, Četrdeset godina, II, Beograd 1960, 204—205; I. Jelić, Rad Glavnog inicijativnog odbora u Zagrebu na stvaranju Jedinstvene radničke stranke, zbornik: *Iz starog i novog Zagreba*, III, 1963, 253—262; M. Bosić, Aktivnost Komunističke partije Jugoslavije na stvaranju Jedinstvene radničke partije 1935. godine, *Istorija radničkog pokreta — zbornik radova*, 3, Beograd 1966, 147 i d.

tanje bilo glavni kamen spoticanja u dodirima između dviju strana, jer je programatsko gledište na njega u taboru socijalista, bez obzira na njihovu organizacionu rascjepkanost, bilo jednodušno u negaciji njegova postojanja, pa prema tome i njegove akutnosti. Jugoslavenska država, stvorena 1918, bila je za socijaliste konačno rješenje tog pitanja i svi daljnji zaoštreni društveni i nacionalni sukobi u takvoj zajednici ocjenjivani su samo kao plemenske razmirice. Unitaristička koncepcija jugoslavenskih socijalista ostala je u stvari konstanta u njihovoj političkoj akciji sve do 1941, te je svaka situacija, u kojoj se ona pokolebala, bila samo posljedica političke taktike, koja je imala epizodni karakter. U Hrvatskoj se socijalisti nisu nimalo izdvajali iz svoje političke matice, iako je ondje sve uzburkaniji politički razvoj nalagao potrebu veće političke vitalnosti u odnosu prema nacionalnom pitanju.¹³

Na drugoj strani, napori da se postigne prisnija politička suradnja s taborom građanske opozicije, pri čemu se u Hrvatskoj mislilo prvenstveno na Seljačkodemokratsku koaliciju, poprimali su također razmjere iluzija, ali se u tom slučaju ipak radilo o mnogo složenijem problemu, koji je za politiku KPJ imao i dalekosežnije značenje. Bilo je to u stvari pitanje odnosa s najjačim političkim čimbenikom u Hrvatskoj u tadašnjoj situaciji, koje je ostavljalo ozbiljnije posljedice na politici rukovodstva tek osnovane KP Hrvatske. U vezi s tim je neprihvatljiva ocjena da se snažna građanska opozicija našla tek stjecajem slučajnih okolnosti na čelu masovnoga nacionalnog političkog pokreta koji je bujao,¹⁴ a takvo gledište pogotovu ne bi moglo dati odgovor na pitanje: kako se u Hrvatskoj seljački pokret, koji je formalno bio organiziran u HSS-u, najednom uzdigao do najveće političke snage u hrvatskom narodu? Dobivši izbornu pravo glasa, seljačke su mase postale stvarno materijalna snaga Radićeva pokreta, koji je čitav njihov politički interes usmjeravao u borbu protiv hegemonije Beograda, a to znači za rješenje hrvatskog pitanja, dakako prema zamislima vlastite koncepcije vodstva HSS-a, koja je po dolasku V. Mačeka na njegovo čelo bila u nekim svojim gledištima potpunije razrađena. Borba za rješenje tog pitanja isticana je kao prvi i osnovni cilj, jer se tek time otvaraju mogućnosti za rješavanje socijalnih problema. Upravo je takav politički program HSS-a, koji je težio da u preuređenoj Jugoslaviji Hrvatska dobije određenu autonomiju, svojim relativnim radikalizmom u tadašnjoj situaciji i mogao da ojača i proširi političku osnovicu. Jakom stranačkom propagandom, on je, kao svoj glavni cilj, isticao stvaranje seljačke Hrvatske, u kojoj bi osnovni nosilac društveno-političkog razvoja bio seljak s izrazitim očuvanjem svoje tradicije u najširem smislu riječi. Seljačka ideologija postala je teoretska konstanta i u tzv. hrvatskom nacionalnom pokretu, kako se običavao nazivati skup svih opozicionih građanskih snaga, bez obzira na njihovu snagu, utjecaj i sam karakter. Taj izrazito konzervativni i u mnogo čemu reakcionarni socijalno-politički program HSS-a nije, dakle, uopće vodio računa o osnovnim zakonima razvitka kapitalističkog društva, nego je u seljaštvu, dapače, nalazio uspješnu branu prodoru različitih utjecaja koji su prijetili da ga u socijalnom

¹³ Usp. literaturu u bilj. 12.

¹⁴ P. Damjanović, Radnički pokret naroda Jugoslavije uoči osnivačkih kongresa KP Slovenije i KP Hrvatske, PZDG, 1—2/1967, 110.

i političkom pogledu potpuno rasloje i naruše privid njegova jedinstva koje je vodstvo HSS-a isticalo. Uz nastojanje da što više ojača oslonac u seljaštvu, vodstvo HSS-a je od 1935, poslije uspjeha na skupštinskim izborima, upreglo još više svoje snage i na privlačenje ekonomskih i privrednih krugova u Hrvatskoj, te jačanju pozicija u raznim socijalnim, komunalnim i kulturnim ustanovama, kako bi proširilo vlastitu političku osnovicu. To je, dakako, moralo neminovno utjecati na sve očiglednije promjene u stranačkoj strukturi, tako da je HSS sve vidljivije gubila obilježja izrazito seljačke stranke i uvlačenjem novih društvenih elemenata u svoje redove dobivala jasnije oznake i građanske, buržoaske, političke stranke. Nastupio je, prema tome, proces izrazitijih promjena u socijalnoj i ekonomskoj podlozi HSS-a, tj. hrvatskog seljačkog pokreta, jer su na pozornicu počele vidljivije nego dotad stupati nove društvene komponente koje su ga nosile.¹⁵

I ekstremne političke grupacije počele su od sredine tridesetih godina da dolaze do većeg izražaja u Hrvatskoj. One su imale svoje uporište u onim krugovima koji su se intimno opredjeljivali za koncepciju ustaškog pokreta, a nastojali su steći jači utjecaj u daljnjem razvoju. Svojim velikohrvatskim programom, kao pandanom velikosrpskoj politici režima, koji je u hrvatske zemlje uključivao i Bosnu i Hercegovinu, te separatističkim gledištem na rješavanje hrvatskog pitanja stvaranjem »nezavisne« hrvatske države, tj. otcjepljenjem od Jugoslavije, odnosno njenim razbijanjem, ustaški je pokret pod okriljem fašističke Italije, koja mu je u emigraciji pružala najbolje utočište, nastojao što jače prodrijeti u hrvatske društvene slojeve. Dobio je i potporu u klerikalnim krugovima.¹⁶ Da bi se, dakle, u takvoj situaciji u Hrvatskoj moglo nastupiti kao čimbenik, koji će da utječe na tadašnju konstelaciju političkih snaga, komunistički je pokret morao u programatskom smislu imati domišljenu svoju političku koncepciju. On je to i dobio upravo osnivanjem KP Hrvatske, a rezoluciji njenog Osnivačkog kongresa, koja je sadržavala sva bitna obilježja pravog političkog programa, nacionalno pitanje i ideja o stvaranju Narodne fronte davali su osnovno obilježje. Polazeći od toga da osnivanje KP Hrvatske »nije slučajno, nego proističe iz dugogodišnje borbe Komunističke stranke Jugoslavije, koja je branila ne samo interese radničke klase, nego je na svojoj zastavi imala uvijek ispisanu ideju *nacionalne slobode, ravnopravnosti i bratstva među narodima*«, novoosnovana KP Hrvatske čvrsto je odredila opseg svoje političke osnovice i sebe istakla kao nacionalnu političku stranku. U tom pogledu joj je bio jasno izražen i pristup rješavanju nacionalnog pitanja. Ona postavlja u središte borbe za nacionalno oslobođenje upravo radničku klasu, kao dio hrvatskog naroda, koji je životno zainteresiran za rješavanje njegove nacionalne sudbine. Usko povezano s tim, odlučno se odbijala kritika građanskoga nacionalnog pokreta u Hrvatskoj da Komunistička partija uopće ne vodi brige o rješavanju nacionalnog pitanja, pa prema tome i hrvatskog, jer je po svom karakteru izra-

¹⁵ Usp.: V. Bakarić, O poljoprivredi i problemima sela, Beograd 1960, 5—8; S. Suvar, Komunistička partija Jugoslavije i seljačko pitanje, *Naše teme*, 7/1969, 1092—1114; I. Jelić, KPJ i seljačko pitanje, *Kulturni radnik*, 5/1969, 212—221.

¹⁶ Usp.: F. Jelić-Butić, Prilog proučavanju djelatnosti ustaša do 1941, *Časopis za suvremenu povijest*, 1—2/1969.

zito proleterska i internacionalna, te zbog toga ne izražava nacionalne interese. KP Hrvatske je odlučno osudila sve one šovinističke tendencije koje teže rušenju progresivnih međunacionalnih odnosa, jer su »[...] pravi napredak i sloboda hrvatskog naroda osigurani samo u bratskoj slozi i saradnji sa ostalim narodima Jugoslavije.«¹⁷

Premda su sudionici, koji su se nalazili na čelu KP Hrvatske, bili već od samog početka svjesni toga da se pokret Narodne fronte u Hrvatskoj neće moći graditi u sporazumu s građanskom opozicijom, ipak se u načelu i teoretski nije ni najmanje napuštala mogućnost novih pokušaja za dodire s vodstvima HSS-a i SDS. Put za takvu politiku bio je široko otvoren već u formulacijama rezolucije Osnivačkog kongresa, koja je jasno istakla volju KP za približavanje građanskoj opoziciji, ukazujući i na određene zajedničke momente koji mogu poslužiti kao dokazi za potrebu lojalne suradnje. Među njima su potreba zajedničke borbe za pravo na samoodređenje hrvatskog naroda i borba za slobodu i suverenu Ustavotvornu skupštinu, bez sumnje bili najprivlačniji za suprotni tabor, ali je njegova reakcija bila izrazito negirajuća, jer je građanska opozicija odbijala u osnovi svaku suradnju s komunističkim pokretom, smatrajući ga svojim izravnim političkim protivnikom. Bio je to sasvim jasan dokaz o postojanju dvaju pristupa u rješavanju nacionalnog, hrvatskog, pitanja, kao osnovnog problema, koji su počivali na različitim društvenim pretpostavkama. Uza sve to što je spomenuta činjenica bila jasna, široka i utjecajna politička pozicija, što ju je prvenstveno HSS izgradila u svojoj dugogodišnjoj borbi, bila je veoma prijevorno pitanje i za samu KP Hrvatske, koja joj se nije već od samog početka mogla oduprijeti svom silinom. Upravo u tome i treba tražiti uzroke one krize kroz koju je prolazilo prvo rukovodstvo KP Hrvatske, sastavljeno pretežno od mladoga partijskog kadra, voljnog da se uhvati u koštac s akutnim problemima pred kojima su se komunisti nalazili, ali kojemu su težina uvjeta rada i stjecaj okolnosti, te osjetni nedostatak revolucionarnog političkog iskustva, priječili da se brže otme zagrljaju utjecaja građanske opozicije. Rukovodstvo KP Hrvatske bilo je, dakle, zaokupljeno i posebnim obzirima prema politici vodstva HSS-a u nekim konkretnim situacijama, u kojima bi samostalno reagiranje komunista, prema ocjeni samog rukovodstva, moglo utjecati na izražavanje sudbonosnijeg stava o KP kao razbijaču hrvatskog nacionalnog pokreta, a što bi za ozbiljnu posljedicu imalo slabljenje pozicija KP (npr.: reagiranje na pristup u okupljanju različitih političkih snaga na pravcu Narodne fronte u povodu Anschlusa; stav da se ne nastupa na skupštinskim izborima u prosincu 1938; neka gledišta prema pitanju obrane zemlje). Takvi stavovi, poznati pod imenom »prirepaštva«, kojim se pojmom slikovito izražavala taktika slijeđenja građanske opozicije, dolazili su, dakle, do izražaja upravo u nekim najpresudnijim momentima razvoja građanske Jugoslavije u razdoblju 1938—1939. godine.¹⁸ Da se u ocjeni toga važnog pitanja ne može uopće govoriti o nekom sumnjivom moralno-političkom ponašanju članova rukovodstva KP Hrvatske, koji bi izra-

¹⁷ Istarski arhiv KPJ, II, n. dj., 409—414; usp. i I. Jelić, O nekim aspektima, n. dj., 402—403.

¹⁸ Srp i Ćekić 1940—1941, Zagreb 1951, 112—115; I. Jelić, O nekim aspektima, n. dj., 403 i d.

žavali svjesnu neprijateljsku tendenciju prema KP, najuvjerljivije svjedoči činjenica da je to isto rukovodstvo postizalo vidne uspjehe u popularizaciji programa KP Hrvatske, inicirajući njen pravi prodor u široke slojeve naroda, te u organizacionom jačanju partijskih redova.¹⁹ Pogotovu je providna ocjena da je ta politika, kao i uopće stvaranje KP Hrvatske, naišlo na nezadovoljstvo hrvatskih komunista, koji su se pod utjecajem nacionalizma lomili o alternativu Jugoslavija — Hrvatska, te joj se može s pravom pripisati izrazita politička tendencioznost.²⁰

Reorganizacija rukovodstva KP Hrvatske, koja je započela od jeseni 1939, bila je dakle rezultat spoznaje da se KP u Hrvatskoj treba u daljnjem razvoju sasvim osloboditi političkih utjecaja sa strane, u prvom redu utjecaja HSS-a, i time zakročiti potpuno vlastitim putem, koji će samo ojačati njen utjecaj. To je ujedno značilo da KP Hrvatske, na čelu sa svojim novim rukovodstvom, treba prijeći na pozicije odlučne kritike političke prakse građanske opozicije, napuštajući dotadašnju obazrivost u nekim bitnim pitanjima. Ta reorganizacija, u kojoj je neposredno sudjelovao i Tito, pružajući veliku pomoć rukovodstvu KP Hrvatske, pokazala se uspješnom i ispravnom.²¹

Ocjena sporazuma Cvetković—Maček, od 26. kolovoza 1939, te daljnja organizirana politička djelatnost u Banovini Hrvatskoj, pokazali su već punu zrelost KP Hrvatske.²² Trijezna analiza sporazuma, koja je obilježavala legalnu partijsku štampu u Hrvatskoj, a koji je oblik kritike sam po sebi imao veliko značenje jer je ispoljavao neposrednu akciju komunističke pred javnošću, pokazuje da je tom važnom događaju u političkom razvoju zemlje bila posvećena puna pažnja.²³ Ta činjenica dobiva na svom značenju i utoliko što su sporazum — koji je označavao vrhunac u širokoj akciji vodstva HSS-a i Mačeka na pravcu sporazumijevanja sa snagama režima, koje su bile za takvo rješenje — oštro kritizirale i desničarske grupacije, prvenstveno ustaše. Dok je s te strane vodstvu HSS-a zamjeravana slabost u nastupanju prema Beogradu, tj. dobivanju znatno manjeg teritorija od zamisli jednog velikohrvatskog programa, dotle je kritika KP sadržavala u punoj mjeri osudu samog načina sporazumijevanja »odozgo«, kao rezultata politike buržoaskih snaga, tj. mimo demokratskog postupka. Bio je to, dakle, neposredan sukob dvaju programatskih i ideoloških koncepcija, koje imaju i svoj različiti pristup prema rješavanju nacionalnog pitanja. Ispravnost ocjene KP je već od

¹⁹ U vezi s tim pitanjem, V. Bakarić je u svom političkom izvještaju na Drugom kongresu KP Hrvatske, u studenom 1948, među ostalim, istakao ovo: »Iako je skretanje CK KPH, izabranog na osnivačkom kongresu KPH ovdje vrlo crno ocrtano, što ono zaslužuje po opasnostima koje je krilo u sebi za radnički pokret i hrvatski narod, ipak moram kazati, da je Partija u tom periodu učinila krupne korake naprijed, da se širila i povezivala s narodnim masama, a da su u tom rukovodstvu bili poštjeni drugovi, do dna svoje duše vjerni stvari radničke klase, od kojih su neki dali svoje živote u narodnooslobodilačkoj borbi, među kojima i jedan od najsvjetlijih hrvatskih radničkih likova, narodni heroj Josip Kraš« (Drugi kongres KPH, n. dj., 54).

²⁰ J. Jareb, *Polu stoljeća hrvatske politike*, Buenos Aires 1960, 119—120.

²¹ Pored literature u bilj. 18, usp. V. Bakarić, *Trideset godina Komunističke partije Hrvatske, Naše teme*, 11/1967, 1973 i d.

²² O sporazumu usp. Lj. Boban, *Sporazum Cvetković—Maček*, Beograd 1965.

²³ Usp.: I. Jelić, *Komunistička partija Jugoslavije u društveno-političkom razvoju Zagreba između dva svjetska rata*, zbornik: *Revolucionarni radnički pokret u Zagrebu*, n. dj., 37—38.

samog početka potvrđivala konkretna povijesna zbilja, koju je obilježavao razvoj političkog režima u Banovini Hrvatskoj, tj. nakon dolaska SDK na vlast. KP Hrvatske je javno ukazivala na činjenicu da je vodstvo HSS-a izdalo u stvari vlastiti program na kojemu je okupljalo seljaštvo, te da je po dolasku na vlast počelo zastupati i braniti samo uže klasne i političke interese pojedinih društvenih grupacija.²⁴

Međutim, žestoka bitka za mase, tj. za jačanje vlastite političke osnove, započela je u punom jeku između KP Hrvatske i HSS-a već od osnivanja nacionalne partije, što je imalo svoje mjesto u širem okviru novog kursa koji počinje dolaskom Tita u zemlju. Prema tome, spomenuta politička kriza KP Hrvatske zaokupljala je poglavito njeno vodstvo, dok je u isto vrijeme borba za utjecaj u širim razmjerima položila čvrst temelj daljnjem razvoju. U toj izgradnji političke osnove KP Hrvatske vodila se izravna borba s utjecajem HSS-a i ostalih političkih grupacija u najširim društvenim slojevima. Vodstvo HSS-a je na tom pravcu ulagalo velike napore za osvajanje pozicija među radništvom, tako da je 1935. bio obnovljen Hrvatski radnički savez (HRS), tj. sindikalna organizacija, koja je poslužila i kao sredstvo borbe protiv komunista. On je u Banovini Hrvatskoj dobio neposrednu ulogu ispostave režima i kapitala, koji ga je podržavao.²⁵ Nastojanja da se pomoću Ujedinjenog radničkog saveza (URSSJ), koji su hrvatski komunisti pretvorili u svoju pravu tvrđavu, uspostavi određena suradnja s HRS-om na pravcu zajedničke borbe za ekonomske interese radništva, bila je neprekidno odbijana. Rukovodstvo KP Hrvatske je nasuprot tome još snažnije nastavilo započeti proces ulaženja komunista u URSSJ, kao neposrednog provodnika svoga političkog utjecaja u redovima radničke klase. Široki štrajkaški i tarifni pokret u Hrvatskoj, koji je činio glavninu sadržaja djelatnosti radničke klase od 1934. dalje, bio je u najvećoj svojoj mjeri upravo rezultat takvog procesa. Rađajući se kao akcija za poboljšanje osnovnih životnih i radnih uvjeta radničke klase, taj je pokret, u početku sa znatnim obilježjem spontanosti, prerastao u organiziranu djelatnost s nesumnjivim političkim obilježjima.²⁶

Ta je politika u radničkoj klasi imala i jedan drugi rezultat. Ona je upravo posredstvom štrajkaškog pokreta, koji je u nizu područja obuhvaćao u znatnu opsegu i seljake uključene u proizvodnju, osjetno pripomogla uspješnijem povezivanju KP i sa selom u Hrvatskoj. Premda je spoznaja o neophodnosti saveza seljačkih masa i radničke klase u revolucionarnom preobražaju tadašnjih ekonomsko-društvenih odnosa bila prisutna u KPJ od samog njena osnutka, ipak su putovi privlačenja seljaštva i jačanja utjecaja komunista na selu bili teški i složeni. Na njima je komunistički pokret proživljavao znatne krize, a da su one bile trajnije pokazuje, među ostalim, i činjenica da je tek u godinama koje

²⁴ Usp.: E. Kardelj, *Razvoj slovenačkog nacionalnog pitanja*, Beograd 1960, 22 i d.; V. Bakarić, *Aktuelne teme*, Zagreb 1965, 142—143; *Isti*, Izlaganje na VII sjednici CK SK Hrvatske, *Komunist*, 20. IV 1967, 6 (oba spomenuta Bakarićeva teksta preštampana su i u njegovoj knjizi: *Aktuelni problemi sadašnje etape revolucije*, Zagreb 1967, 196—197 i 329—332); Lj. Boban, *Sporazum Cvetković—Maček*, n. dj., 275—280.

²⁵ Lj. Boban, *Sporazum Cvetković—Maček*, n. dj., 330—333; I. Jelić, *Demonstracije u Zagrebu 1939—1941*, zbornik: *Iz starog i novog Zagreba*, IV, 1968, 325 i d.

²⁶ Usp. bilj. 23.

su neposredno prethodile slomu Kraljevine Jugoslavije, parola saveza radnika i seljaka dobila realniji sadržaj u politici KPJ. Titov kurs što šireg i neposrednijeg uključivanja komunista u rad među seljačkim masama uskoro je počeo u političkoj praksi pokazivati znatno veće rezultate od dotadašnjih. U Hrvatskoj se utjecaj, pa prema tome i pozicije, KP sve vidnije ispoljavaju u osjetnom političkom raslojavanju u redovima HSS-a i SDS-a, čije su organizacije na selu umnogome i služile za rad komunista. Kretanja na selu u Banovini Hrvatskoj, koja su bila obilježena jačim socijalnim nemirima, pobuđivala su osobitu pažnju KP Hrvatske.²⁷ U takvoj situaciji ona je mogla i znatno uspješnije djelovati u seljačkim masama, privlačeći ih šire i brže na svoju stranu, a rasla je i spoznaja o tome gdje treba tražiti izlaz za seljačke mase. Narodnjačke ideje, koje su se pojavljivale s ciljem da se ulože veći naponi za očuvanje malog seljačkog posjeda, činile su se odveć iluzorne pred sve nemilosrdnijim nadiranjem kapitalizma na selo. Takva je spoznaja našla i u programatskom smislu svoj realniji sadržaj u politici KPJ, tj. da seljaštvu treba u prvom redu pomoći u otvorenoj borbi s kapitalom, pružajući mu tako, u stvari, jedinu realnu perspektivu za rješavanje njegova položaja.²⁸

Lijeva je inteligencija počela svoju političku akciju da vidljivije ispoljava upravo nakon osnivanja KP Hrvatske. Ne ulazeći u analizu opsega i sadržaja književnog stvaralaštva i lijeve političke publicistike, dovoljno je istaći ispravnost ocjene, da je ta djelatnost bogatstvom svojega sadržaja i vidnim utjecajem na čitalačku publiku osjetno potisnula u zasjenak građansku literaturu. Upravo je ona u žestokim polemikama i sukobima s reakcionarnim tendencijama u heterogenoj građanskoj fronti i izvršila izvanredno pozitivnu ulogu, razotkrivajući otvoreno propagandu ideologa ustaštva i klerikalizma o novom evropskom poretku u kojemu je tobože budućnost hrvatskog naroda. Premda je poznati »sukob na ljevici« izražavao u svojoj relativno znatnoj ošttrini jasnu podvojenost između službene partijske linije i jednog dijela intelektualaca, on je ipak ukazivao bez sumnje na bogatstvo u samom misaonom razvoju, koji se, s obzirom na društvenu zbilju koja ga je okruživala, pokazao u mnogo čemu plodonosan i originalan na području rasprava o znanosti i filozofiji, o estetici i socijalnoj umjetnosti. Jedinstvo partijskih redova, koji je imperativ nalagao žestinu sukoba rukovodstva KPJ s dijelom lijevih intelektualaca, bilo je u stvari samo rezultat visoke političke i moralne odgovornosti jedne izgrađene političke partije, koja je bila svjesna dalekosežnosti općeg razvoja što je tako upečatljivo predskazivao prijetnju svjetskog rata daljnjem opstanku Jugoslavije.²⁹

²⁷ Usp.: *Lj. Boban*, O političkim previranjima na selu u Banovini Hrvatskoj, *Istorija XX veka — zbornik radova*, II, Beograd 1961, 225—266.

²⁸ Usp. literaturu u bilj. 15.

²⁹ Popis literature o djelatnosti lijeve inteligencije usp. u *I. Jelić*, Komunistička partija Jugoslavije u društveno-političkom razvoju Zagreba, n. dj., 41—42. Od novije literature usp. *M. Iveković*, Komunistička partija Jugoslavije i lijeva inteligencija, *Naše teme*, 7/1969, 1115—1136, i *T. Šercar*, Osvrt na literaturu o tzv. »sukobu na ljevici« (I), *Kolo*, 11/1969, 1112—1134. Za upoznavanje biti i značenja tzv. »sukoba na ljevici« veoma je instruktivna diskusija *V. Bakarića* na simpoziju »Borba za socijalističko sveučilište«, održanom u Zagrebu 8—10. siječnja 1970, *Vjesnik*, 10. I 1970.

Kvalitetno novu poziciju i stanje KP Hrvatske kao izgrađene i organizirane snage jasno je ocijenila njena Prva zemaljska konferencija, kolovoza 1940. Jedno od bitnih značenja Konferencije je i bilo u tome što je u analizi djelatnosti KP Hrvatske zahvatila njen razvoj od samog osnutka. Definiranje daljnje zadaće KP Hrvatske Konferencija je postavila na osnovi zaključka i ocjene da tadašnju situaciju u Hrvatskoj obilježavaju, s jedne strane »stalan proces opadanja buržoaskih partija i odvajanja masa od njihovih vrhova«, i u vezi s tim, »zaoštavanje klasne borbe između buržoazije i proletarijata i sve oštrija klasna diferencijacija na selu«. ³⁰

Potvrda, koju je potpuno takvom razvoju i ocjenama dala Peta zemaljska konferencija KPJ, jasno je ukazivala na to da je KP Hrvatske, u stvari, dovršila svoj osnovni proces izgradnje u partiju modernog tipa. ³¹ Izražavajući svoju daljnju ulogu kao nacionalna politička partija, koja je životno zainteresirana za daljnju sudbinu svojega naroda, ona je u predvečerje oslobodilačkog rata i socijalističke revolucije bila potpuno svjesna historijske zadaće koja se nalazila pred njom.

SUMMARY

THE SIGNIFICANCE OF THE CREATION OF THE COMMUNIST PARTY OF CROATIA

This article is a very condensed and incomplete version of the author's more comprehensive research into the historical development of the Communist Party of Croatia in the period from its founding in 1937 until the fall of the Kingdom of Yugoslavia in April 1941. This problem has been relatively little treated in history and mostly as a part of integral reviews of the history of the League of Communists of Yugoslavia and in some separate works.

The author starts his article by establishing the fact that the idea of founding separate national Communist parties within the framework of the Communist Party of Yugoslavia (CPY) developed as a result of increasingly frequent debates on the national question, which started taking place within the Communist movement at the beginning of the thirties. This idea posed a dilemma because it became actual at a decisive period in the development of the attitude of the CPY to the national question. At that time the conception was that Yugoslavia was a reactionary formation that must be destroyed and national republics created in her place. The certain amount of misunderstanding that met the decision of the Fourth Conference of the CPY in December 1934, at which the Communist Party of Croatia and the Communist Party

---

Kasnije, tj. dok se ovaj tekst nalazio u štampi, izašli su još ovi prilozi: S. Lasić, Sukob na književnoj ljevici (1928—1952), *Kritika*, 11/1970, 131—168; M. Vaupotić, Vrijednost i značenje lijevih časopisa i novina u hrvatskoj književnosti četrdesetih godina, na i. mj., 169—183; G. Gamulin, Izbor unutar totaliteta, na i. mj. 184—192; I. Babić, Prilog rekonstrukciji i ocjeni filozofskog aspekta »sukoba na ljevici« 1930-ih godina, *Politička misao*, 4/1969, 500—510.

³⁰ Srp i čekić 1940—1941, n. dj., 116.

³¹ Usp.: Materijali Pete konferencije KPJ održane novembra 1940. u Zagrebu, *Komunist*, 1/1946, 57—117.

of Slovenia were formed should be understood from this point of view. The decision had obviously not been completely thought through to the end during the discussions about the national question. In the first place the accent was put on the need for the organizational building up and strengthening of the Communist Party in Croatia and Slovenia. The aim was to create a realistic base for the training of national Party leaders. They were to become the only and indispensable bearers of Party policy and had to face the wide and heterogenous political front of the bourgeois forces. The logical consequence of such conditions was the need for a more complete explanation of the decision to found national Communist parties, and this explanation was given at the Plenum of the Central Committee of the CPY in Split in June, 1935. This was in fact a decisive step towards a more consistent presentation of the programme of the CPY as a revolutionary force. The founding of the Communist Party of Croatia and the Communist Party of Slovenia resulted from the need of the "working masses" of Croatia and Slovenia "to have their Party carry the name of their nationality". That meant that these Parties would stand at the head of the national liberation movements of these peoples, movements that "were not foreign to the proletariat and its Party". Objective factors in Croatia and Yugoslavia as a whole had a decisive influence on the realization of this decision (numerous arrests of Communists in 1935—36). Because of this the founding of the Communist Party of Croatia became linked to the most important event in the development of the CPY. In the autumn of 1936 J. Broz Tito, after many efforts, finally got the consent of the Comintern to return to his country and to start working as the organizational secretary of the CPY. The slow work on the founding of the Communist Party of Croatia suddenly turned into a matter of life and death for the movement in Croatia. The very act of the foundation of the Communist Party of Croatia, in August 1937, was one of the first concrete results of Tito's political realism which gave priority to the founding of national Communist Parties in Croatia and Slovenia.

In the following part of the text the author shows in a condensed form the basic characteristics of the further development of the Communist Party of Croatia. He mentions the most essential moments in the creation of its political base (the character of the leadership crisis of the Communist Party of Croatia, its work among the working class, the strengthening of its influence in the villages, its attraction for the intelligentsia). In conclusion the author points out that the Communist Party of Croatia developed into an influential political factor in Croatia, so that after the fall of the Kingdom of Yugoslavia it could take over with full responsibility and under the leadership of the CPY the historical task that had been given to it in the leadership of the national liberation struggle and the social revolution of the peoples of Yugoslavia from 1941—1945.